

KORUPCINIŲ NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ DALYKAS – KYŠIS. TAM TIKRI DISKUSINIAI IR PROBLEMINIAI KLAUSIMAI

Justinas Leonavičius

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

Elektroninis paštas: juleonavic@stud.mruni.eu

Pateikta 2024 m. lapkričio 20 d., parengta spaudai 2025 m. kovo 18 d.

DOI: 10.13165/JUR-25-32-1-11

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų (kyšininkavimo, prekybos poveikiu, papirkimo) dalykas – kyšis. Kyšis gali būti įvairių formų, o tinkamas kyšio vertės nustatymas lemia baudžiamosios atsakomybės taikymą ir jos sunkumą, todėl darbe analizuojami probleminiai klausimai, susiję su kyšio vertės nustatymu ir kyšio atribojimu nuo dovanos, o dovanos – nuo kyšio. Išnagrinėjus, kaip yra nustatoma kyšio vertė, pažymėtina, jog nei teisės aktuose, nei teismų praktikoje nėra nustatytos specialios kyšio vertės įrodinėjimo taisyklės ir jo piniginė vertė gali būti įrodinėjama visomis teisėtomis priemonėmis, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo jurisprudencijoje yra suformulavęs tam tikras teisės aiškinimo taisykles dėl kyšio vertės įrodinėjimo, kurios leidžia veiksmingai spręsti teisės taikymo problemas, susijusias su korupcinėmis nusikalstamomis veikomis.

Straipsnyje taip pat išanalizuoti socialiniai ir teisiniai kyšio ir dovanos skirtumai: dovana – neatlygintina ir nesiejama su tarnybiniu santykiu; kyšis – atlygis už atliktus, atliekamus ar dar tik būsimus veiksmus ar neveikimą. Pateikiama išvada, jog tiek įstatymuose, tiek teismų praktikoje suformuota bendra taisyklė, kad dovanos viešojo sektoriaus darbuotojams yra draudžiamos ir nusikalstamos – laikomos kyšiu, nepaisant jų įvardijimo, vertės, teikimo ir gavimo momentų.

Reikšminiai žodžiai: korupcija, kyšis, dovana, kyšio vertė, kyšio forma.

Išvadas

Pagal klasikinių laikomą politikos mokslo atstovų požiūrį korupcija apibrėžiama kaip elgesys, kuris nukrypsta nuo viešai suteiktų (rinkimų ar paskyrimo būdu) formalių pareigų dėl privačios (asmeninės, šeimos, grupės) gerovės ar statuso¹. Korupcija kelia grėsmę teisei valstybei, demokratijai ir žmogaus teisėms, pakerta tinkamą valdymą, sąžiningumą ir socialinį teisingumą, iškreipia konkurenciją, stabdo ekonominę plėtrą ir kelia pavojų demokratinėms institucijoms stabilumui ir visuomenės moralės pagrindui². Kova su korupcija yra vienas kertinių valstybės demokratijos ir teisės viršenybės garantų³. Šioje kovoje svarbu užtikrinti veiksmingą baudžiamąjį procesą. Viena iš tokio veiksmingo baudžiamojo proceso sąlygų yra korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas apibrėžiantis reguliavimas, atitinkantis legalumo principą (lot. *nullum crimen, nulla poena sine lege*), pagal kurį reikalaujama, kad kiekvienas nusikalstamas poelgis būtų tiksliai apibrėžtas ir uždraustas baudžiamuoju įstatymu ir kad būtų baudžiama tik taip, kaip nustatyta įstatyme.

Europos Komisija (toliau – EK) siekdama Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybėse narėse nustatyti būtinuosius kovos su korupcija baudžiamosios teisės priemonėmis standartus visai neseniai pateikė pasiūlymą priimti naują direktyvą dėl kovos su korupcija⁴. EK konstatavo, kad šiuo metu galiojantys valstybių narių teisės aktai nėra pakankamai visapusiški ir neužtikrina darnaus ir veiksmingo atsako į korupciją. Nenutolstant nuo pasirinktos nagrinėti temos svarbu pažymėti, kad pasiūlyme atskleista, kaip ES valstybėse narėse turėtų būti suvokiamas kyšis – nepagrįsta ekonominė ir kitokia nauda. Kyšio apibrėžtis yra aktuali ir tarptautinėje teisėje, ji įtvirtinta šiuose dokumentuose: Baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos⁵, Jungtinių Tautų (toliau – JT) konvencijoje prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą⁶, JT konvencijoje prieš korupciją⁷, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos konvencijoje dėl kovos su užsienio valstybės pareigūnų papirkinėjimu tarptautiniuose verslo sandoriuose⁸.

1 Joseph S. Nye Jr., „Corruption and Political Development: A Cost Benefit Analysis“, *The American Political Science Review* 61, 2 (1967): 417.

2 Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, *Valstybės žinios*, 2002-03-01, Nr. 23-853.

3 Europos Komisija, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui „2020 m. teisinės valstybės principo taikymo ataskaita. Teisinės valstybės padėtis Europos Sąjungoje“, Briuselis, 2020, COM(2020) 580 *final*, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 25 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0580>.

4 Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl kovos su korupcija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2003/568/TVR ir Konvencija dėl kovos su korupcija, susijusia su Europos Bendrijų pareigūnais ar Europos Sąjungos valstybių narių pareigūnais, ir iš dalies keičiama Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2017/1371, Briuselis, 2023 5 3, COM(2023) 234 *final*, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 25 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52023PC0234>

5 Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, *Valstybės žinios*, 2002-03-01, Nr. 23-853.

6 Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, *Valstybės žinios*, 2002-05-22, Nr. 51-1933.

7 Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją, *Valstybės žinios*, 2006-12-14, Nr. 136-5145.

8 Konvencija dėl kovos su užsienio pareigūnų papirkinėjimu sudarant tarptautinius verslo sandorius, TAR, 2017-06-30, Nr. 11183.

Lietuvoje korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos reglamentuotos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso⁹ (toliau – BK) XXXIII skyriuje („Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“), o šio skyriaus 225–227 straipsniuose numatytos nusikalstamos veikos – kyšininkavimas, prekyba poveikiu, papirkimas, kurių dalykas yra kyšis. Šio skyriaus 230 straipsnio 4 dalyje pateikiamas kyšio aiškinimas – „bet kokios turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau ar kitam asmeniui (materialios ar nematerialios, turinčios ekonominę vertę rinkoje ar tokios vertės neturinčios) forma išreikštas neteisėtas ar nepagrįstas atlygis už pageidaujamą valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens teisėtą ar neteisėtą veikimą arba neveikimą vykdant įgaliojimus“. Pažymėtina, kad ši norma įsigaliojo po 2011 m. BK pataisų¹⁰, o iki jų nuo 2003 m. galiojusiame BK kyšio samprata nebuvo pateikta, vyravo siauresnis požiūris į kyšį. Kyšio dalykas teismų praktikoje ir baudžiamosios teisės doktrinoje buvo aiškinamas kaip bet koks turtas ar turtinės paslaugos – materialios ar nematerialios turtinė nauda¹¹.

Baudžiamosios teisės moksle buvo skiriamas nemažas dėmesys nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams analizei. Vis dėlto kyšininkavimą, prekybos poveikiu ir papirkimo dalykas – kyšis – buvo analizuojamas santykinai fragmentiškai. Pavyzdžiui, Lietuvoje A. Abramavičius ir G. Švedas¹², L. Pakštaitis¹³, O. Fedosiuk¹⁴, A. Čaikovski¹⁵, I. Gavelytė¹⁶, K. Jovaiša¹⁷ savo darbuose iš dalies analizavo kyšio sampratą. Kita vertus, pami-

9 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 87-2741.

10 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123-1, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228-1, 229, 230, 253-1, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308-1 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68-1, 68-2 straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 81-3959.

11 Armanas Abramavičius ir kt., *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis* (Vilnius: VĮ „Registrų centras“, 2010), 83; Laurynas Pakštaitis, „Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2004), 99; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. teismų praktikos nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams baudžiamosiose bylose (BK 225, 226, 227, 228, 229 straipsniai) apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika* 26 (2007).

12 Armanas Abramavičius ir Gintaras Švedas, „Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą, prekybą poveikiu ir papirkimą: teisėkūros problemos ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija“, iš Šiuolaikinės baudžiamosios teisės tendencijos: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios politikos ir baudžiamosios teisės klausimais rinkinys, Armanas Abramavičius ir kt. (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2015).

13 Pakštaitis, *op. cit.*; Laurynas Pakštaitis, „Piktinaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos“, *Jurisprudencija* 7, 85 (2006); Laurynas Pakštaitis, „Tarpininko kyšininkavimas ir jo kvalifikavimo klausimai“, *Jurisprudencija* 60, 52 (2004).

14 Oleg Fedosiuk, „Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtą pajamas ir korupciją leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo“, *Jurisprudencija* 19, 3 (2012); Oleg Fedosiuk, „Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė“, *Jurisprudencija* 19, 2 (2012).

15 Andžej Čaikovski, „Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės reikšmė reglamentuojant ir aiškinant nacionalinėje teisėje baudžiamąją atsakomybę už piktinaudžiavimą tarnyba“, *Teisė* 54 (2005); Andžej Čaikovski, „Nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2007); Andžej Čaikovski, *Valstybės tarnautojas kaip nusikalstamų veikų subjektas. Valstybės tarnybos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje* (Vilnius: Lietuvos viešojo administravimo institutas, 2008).

16 Ieva Gavelytė, „Kyšininkavimas kaip korupcinė nusikalstama veika“, *Teisė* 53 (2004).

17 Karolis Jovaiša, „Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai“, *Teisės problemos* 1 (1996).

nėtinas šioje srityje atliktas naujausias mokslinis tyrimas, kuriame detalai nagrinėjama neturtinio kyšio samprata¹⁸.

Taip pat Lietuvoje išsamiai nagrinėtas kyšio ir dovanos santykis¹⁹. Nors po šio tyrimo praėjo gana nedaug laiko, jau dabar šia tema Lietuvos teismų praktikoje keliama nauji klausimai. Be to, iš dalies šia tema (dėl nedidelės vertės dovanos medikui) rašė A. Vasiliauskaitė²⁰.

Analizuojant užsienio šalių mokslininkų darbus pastebėta, kad dažniau tiriamos tik tam tikros kyšio kaip korupcinių nusikalstamų veikų dalyko formos. Pavyzdžiui, F. Rasjidi²¹, H. Feigenblatt²², E. Bjarnegård, D. Calvo, Å. Eldén, S. Jonsson, S. Lundgren²³ ir kt. autoriai tyrė seksualines paslaugas kaip kyšį, A. Ibrahimis ir A. Besa²⁴, M. Alnasaa, N. Gueorguiev, J. Nikolay, J. Honda, E. Imamoglu, P. Mauro, K. Primus ir D. Rozhkov²⁵, S. Elsayed²⁶ nagrinėjo virtualiųjų valiutų įtaką korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų padarymo būdams; autorių J. T. Noonan²⁷, A. Stein²⁸, M. Sognnæs Andresen ir M. Button²⁹, L. J. Trautman ir K. Altenbaumer-Price³⁰ darbuose kyšis buvo tiriamas kaip neteisėtas piniginis atlygis; kyšio ir dovanos santykis analizuotas A. Graycar ir D. Jancsics³¹, S. Rose-Ackerman³², T. L. Fort³³ ir kitų autorių darbuose.

Šio straipsnio objektas yra kyšininkavimo, prekybos poveikiu ir papirkimo dalykas – kyšis. Pagrindinis dėmesys darbe sutelkiamas tik į vieną korupcinių nusikalstamų veikų

- 18 Oleg Fedosiuk, „Neturtinio kyšio samprata teisinio apibrėžtumo principo šviesoje“, *Jurisprudencija* 31, 1 (2024).
- 19 Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, *Dovanos ir kyšio santykis: antropologinės implikacijos teisės sistemai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019).
- 20 Agnė Vasiliauskaitė, „Ar nedidelės vertės atsidėkojimo dovanos medikui pripažinimas kyšiu nepažeidžia ultima ratio principo?“, *Teisės apžvalga* 1, 19, (2019)
- 21 Farhana Rasjidi, „The Gratification of Sexual Services in Corruption Offences“, *Journal of Law and Sustainable Development* 11, 8 (2023).
- 22 Hazel Feigenblatt, *Breaking The Silence Around Sextortion: The Links Between Power, Sex And Corruption* (Berlin: Transparency International, 2020).
- 23 Elin Bjarnegård, Dolores Calvo, Åsa Eldén, Sofia Jonsson ir Silje Lundgren, „Sex instead of money: Conceptualizing sexual corruption“, *Governance* 10.1111/gove.12844 (2023).
- 24 Adrianit Ibrahimis ir Arif Besa, „Corruption and cryptocurrency: Blockchains as corruption tools“, *Academicus International Scientific Journal* 13, 26 (2022).
- 25 Marwa Alnasaa ir kt., „Crypto, corruption, and capital: Cross country correlation“, *International Monetary Fund* 22, 60 (2022).
- 26 Saber Elsayed, *Cryptocurrencies, corruption and organised crime* (Bergen: U4 Anti-Corruption Resource Centre, Chr. Michelsen Institute, 2023).
- 27 John Thomas Noonan, Jr., *Bribes* (New York: Macmillan Publishing Company, 1984).
- 28 Alex Stein, „Corrupt Intentions: Bribery, Unlawful Gratuity, and Honest-Services Fraud“, *Law and Contemporary Problems* 75, 2 (2012).
- 29 Mari Sognnæs Andresen ir Mark Button, „The profile and detection of bribery in Norway and England & Wales: A comparative study“, *European Journal of Criminology* 16, 1 (2019).
- 30 Lawrence J. Trautman ir Kara Altenburg-Price, „Lawyers, Guns, and Money: The Bribery Problem and the U.K. Bribery Act 2010“, *The International Lawyer* 47, 481 (2013).
- 31 Adam Graycar ir David Jancsics, „Gift Giving and Corruption“, *International Journal of Public Administration* 40, 12 (2017).
- 32 Susan Rose-Ackerman, *Economics, values, and organization* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998).
- 33 Timothy L. Fort, James J. Noone, „Gifts, Bribes, and Exchange: Relationships in Non Market Economies and Lessons for Pax E-Commercia“, *Cornell International Law Journal* 3, 33 (2000).

požymį – kyšį, nes būtent tinkamas kyšio identifikavimas lemia baudžiamosios atsakomybės taikymą ir jos sunkumą. Todėl remiantis jau atliktais moksliniais tyrimais ir naujausia teismų praktika straipsnyje siekiama atsakyti į šiuos probleminius klausimus: kaip tiksliai nustatyti kyšio vertę, kai jis pasireiškia tam tikromis formomis; ar kyšis gali būti pripažintas dovana, o dovana – kyšiu; kaip atriboti kyšį nuo dovanos ir dovaną nuo kyšio; kokie kriterijai tokiu atveju lemia baudžiamosios atsakomybės taikymą.

Taigi straipsnio tikslas – išanalizuoti iškeltus diskusinius (probleminius) klausimus dėl korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų (kyšininkavimo, prekybos poveikiu, papirkimo) dalyko – kyšio. Tikslui įgyvendinti keliami šie uždaviniai: išanalizuoti kyšio formas ir išnagrinėti, kaip turėtų būti nustatoma kyšio ekonominė vertė; išskirti kriterijus, kurie atriboja kyšį nuo dovanos ir dovaną nuo kyšio.

Tyrimė daugiausia naudoti analitinis, sisteminis, lyginamasis, dokumentų ir teismų sprendimų analizės metodai.

1. Ekonominę vertę turinčio kyšio formos ir jo vertės nustatymas

Kyšis, turintis ekonominę vertę rinkoje, gali būti turtas (pinigai, vertybiniai popieriai, akcijos, meno kūriniai, drabužiai, kitoks kilnojamas ir nekilnojamas turtas, turtinės teisės, kurias patvirtina dokumentai, ir kt.), taip pat turtinę vertę turinčios paslaugos (nemokamai suteikiamos mokamos paslaugos, nemokamas buto, automobilio remontas ir kt.) ir pan.³⁴ Praktikoje dažniausia kyšio forma – gryniesi pinigai, rečiau pasitaikantis materialios formos kyšis yra įvairūs daiktai ar paslaugos. Kyšio dalykas gali būti absoliučiai viskas, kuo yra paperkamas valstybės pareigūnas ar jam prilygintas asmuo³⁵. Tad kyšis gali būti ir materialios, ir nematerialios formos: „<...> baudžiamojoje teisėje ypač svarbus yra nusikalstamos turtinės naudos skirstymas į materialią ir nematerialią, nes tai padeda tinkamai suklasifikuoti ir atskleisti nusikalstamų veikų mechanizmą, apibrėžti jų kėsinimosi objektą ir dalyką“³⁶.

Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą, prekybą poveikiu ir papirkimą kyla nepriklausomai nuo kyšio vertės, tačiau ekonominę vertę turinčio kyšio piniginė išraiška turi reikšmę taikant atitinkamas BK 225–227 straipsnių dalis, todėl kiekvienu atveju tokio kyšio piniginė vertė turi būti nustatoma³⁷: „Kyšio vertė yra vienas kriterijų, pagal kurį yra diferencijuojama baudžiamoji atsakomybė <...> be tokio apskaičiavimo tinkamai kvalifikuoti šios nusikalstamos veikos tiesiog neįmanoma.“³⁸ Kyšio vertė nustatoma pagal jo vertę pi-

34 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 19 d. teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXII skyrius) apžvalga (I dalis), *Teismų praktika* 55 (2021).

35 Pakštaitis, *supra* note 11: 85.

36 Oleg Fedosiuk, „Turtinė nauda kaip nusikalstamos veikos dalykas: sisteminė normų analizė“, *Jurisprudencija* 60, 52 (2004): 84.

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 19 d. teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXII skyrius) apžvalga (I dalis), *Teismų praktika* 55 (2021).

38 Pakštaitis, *op. cit.*, 84.

nigais (kainą) nusikalstamos veikos padarymo metu. Ji įrodinėjama pagal bendrąsias įrodinėjimo taisykles. Nei įstatymuose, nei teismų praktikoje nėra nustatyta jokių specialių įrodinėjimo taisyklių kyšio vertei nustatyti, tačiau jei kyšio (pavyzdžiui, turtinės paslaugos) vertei nustatyti reikia specialių žinių, tai pavedama atlikti specialistui arba, esant būtinybei, skiriama ekspertizė³⁹. Apibendrinant galima teigti, kad kyšis ir jo dydis (vertė) nėra formalus kriterijus ir kiekvienu atveju turi būti įrodinėjamas.

Reglamentavimas, baudžiamosios atsakomybės sunkumą iš dalies diferencijuojant pagal kyšio vertę, panašus ir kaimyninėse šalyse: Lenkijoje⁴⁰, Latvijoje⁴¹, Estijoje⁴². Priešingai nei Lietuvoje, kai kurių kitų šalių, pavyzdžiui, JAV⁴³, Jungtinės Karalystės⁴⁴, Kanados⁴⁵, baudžiamuosiuose įstatymuose kyšio dydis (vertė) nėra išskirtas ir tai nelemia nusikalstamos veikos sunkumo laipsnio.

Kai kyšio dalykas yra grynieji pinigai, kvalifikuojant nusikalstamą veiką dažniausiai nekyla daug problemų, nes, kaip minėta, vienas iš atsakomybės sunkumą nulemiančių kriterijų BK yra kyšio piniginė vertė⁴⁶. Pavyzdžiui, asmuo buvo nuteistas pagal BK 225 straipsnio 3 dalį už tai, kad būdamas valstybės tarnautoju reikalavo ir dalimis priėmė didesnės negu 250 MGL vertės – iš viso 260 000 Eur dydžio – kyšį⁴⁷. Net ir tose valstybėse, kuriose kyšio vertė nelemia kaltininko atsakomybės sunkumo, kyšį grynaisiais pinigais įrodyti dažniausiai būna paprasčiau. Pavyzdžiui, Bristolio karūnos teismas nuteisė Bato universiteto doktorantą pagal Kyšininkavimo įstatymo 1 straipsnį už 5 000 svarų sterlingų pasiūlymą dėstytojui, kad šis pakeltų jo disertacijos pažymį⁴⁸.

Paprastai daugiau klausimų kyla dėl kyšio, kuris yra daiktas, vertės nustatymo. Siekiant tinkamai kvalifikuoti nusikalstamą veiką kiekvienu atveju būtina nustatyti tokio kyšio piniginę vertę. Teismų praktikoje nėra itin retas reiškinys, kai daiktai buvo pripažinti kyšiais, kurių vertė įrodyta remiantis byloje surinktais duomenimis (įrodymais). Vienoje baudžiamojame byloje kyšio dalykas buvo 14 235,03 Eur vertės traktorius „Kioti CK4010“ ir su jo naudojimu susijusios 290,51 Eur vertės dalys bei paslaugos, o bendra kyšio vertė sudarė

39 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-241-654/2023.

40 Lenkijos Respublikos baudžiamojo kodekso (*Kodeks karny*) 228 ir 229 straipsniai, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 27 d., [https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res//uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20\(Poland\).pdf](https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res//uncac/LegalLibrary/Poland/Laws/Criminal%20Code%20(Poland).pdf).

41 Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso (*Latvijas kriminālkodekss*) 320 ir 323 straipsniai, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 27 d., <https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/Criminal%20Code%20of%20Latvia.pdf>.

42 Estijos Respublikos baudžiamojo kodekso (*Kriminaalkodeks*) 294 ir 298 straipsniai, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 27 d., <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide>.

43 Jungtinių Amerikos Valstijų kodekso (*U. S. Code*) 18 dalies 11 skyriaus 201 straipsnis, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 27 d., <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/201>.

44 Jungtinės Karalystės kyšininkavimo įstatymas (*Bribery Act 2010*), žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 27 d., <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>.

45 Kanados baudžiamojo kodekso (*Criminal Code* (R.S.C., 1985, c. C-46)) 119 straipsnis, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 27 d., <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/>.

46 Paaiškintina, kad, kalbant apie kyšininkavimą, prekybą poveikiu ir papirkimą, mažesnis nei 50 eurų kyšis laikomas baudžiamuoju nusižengimu, 50 eurų arba didesnis, tačiau ne didesnis nei 12 500 eurų kyšis – apysunkiu arba sunkiu nusikaltimu, o didesnis nei 12 500 eurų kyšis – sunkiu nusikaltimu.

47 Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. vasario 28 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-166-870/2024.

48 Trautman, *supra note*, 30: 513.

14 525,54 Eur, todėl kaltininko veiksmai buvo kvalifikuoti pagal BK 225 straipsnio 3 dalį. Teismas pažymėjo, kad „baudžiamojoje byloje kyšio dalykas – traktorius – buvo įtrauktas į bendrovės buhalterinę apskaitą ir remiantis jos duomenimis buvo nustatyta vertė. Toks vertės nustatymo būdas yra teisėtas ir pagrįstas. <...> nepažeidžia baudžiamojo proceso įstatymo.“⁴⁹ Kitoje byloje remiantis asmenų parodymais ir buhalteriniais dokumentais nustatyta, kad vykdydamas susitarimą privataus juridinio asmens darbuotojas, pasinaudamas juridinio asmens vardu išduota mokėjimo kortele, sumokėjo už degalus, įpiltus į valstybės tarnautojo automobilį, „[t]aip <...> už pageidaujamą teisėtą veikimą vykdant savo įgaliojimus ir palankumą <...> savo ir kito asmens naudai priėmė 186,19 Eur bendros vertės kyšį – dyzelinius degalus. Teisėjų kolegija, įvertinusi bylos medžiagą ir teismų sprendimus, daro išvadą, kad nagrinėjamu atveju dyzeliniai degalai (kainavę 186,19 Eur) gali būti pripažįstami kyšiu, t. y. kyšininkavimo dalyku.“⁵⁰

Vis dėlto galima rasti pavienių teismų sprendimų, kuriuose nebuvo įvardinta konkreti kyšio vertė pinigine išraiška. Pavyzdžiui, asmuo buvo nuteistas pagal BK 227 straipsnio 1 dalį už tai, kad davė valstybės tarnautojui kyšį – 500 Eur ir butelį viskio – už teisėtą veikimą vykdant įgaliojimus, bet viskio butelio vertė pinigine išraiška nebuvo nustatyta ir įvardinta⁵¹. Tokia praktika laikytina nukrypstančia nuo bendros LAT jurisprudencijos, kurioje teigiama, kad nenustačius kyšio vertės neįmanoma tinkamai kvalifikuoti nusikaltamos veikos, taip pat ir gintis nuo tokio pareikšto kaltinimo⁵².

Mažiau problemų dėl kyšio vertės nustatymo ir veikos kvalifikavimo kyla tose valstybėse, kurių baudžiamuosiuose įstatymuose nėra išskirta kyšio vertė. Pavyzdžiui, garsiojoje JAV korupcijos byloje JAV senatorius Robertas Mendezas buvo kaltinamas pagal Kodekso (angl. *U. S. Code*) 201 straipsnį („Valstybės tarnautojų ir liudytojų kyšininkavimas“), t. y. tuo, kad priėmė kyšį – grynųjų pinigų, aukso, mokėjimą už namo paskolą, prabangų automobilį ir kitų vertingų daiktų. Kaltinime nebuvo nurodyta konkreti kyšio vertė pinigine išraiška, o tik apytiksliai įvardinta kai kurių daiktų vertė (pavyzdžiui, automobilio vertė – apie 60 000 JAV dolerių, dalis aukso – apie 60 000 JAV dolerių ir t. t.), taip pat kyšis grynaisiais pinigais nebuvo įvardintas tikslia suma, be to, gautam kyšiui buvo priskirti per kratas rasti pinigai – apie 550 000 JAV dolerių.⁵³

Toliau nagrinėjant daiktų kaip kyšio vertės nustatymą, verta išskirti daiktus, kurie yra uždrausti civilinėje apyvartoje ir egzistuoja tik šešėlinėje rinkoje. Remiantis LAT praktika, siekiant nustatyti nelegalių daiktų kaip kyšio vertę paprastai turėtų būti pasitelkiamas specialistas (ekspertas), kuris nustatytų šių daiktų vertę neoficialioje rinkoje, kokia ji buvo

49 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-241-654/2023.

50 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-111-976/2023.

51 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-107-628/2020.

52 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-260-303/2016.

53 2023 m. rugsėjo 22 d. kaltinimas byloje *JAV prieš Robert Mendez, Nadine Mendez, Weal Hana, Jose Uribe, Fred Daibes*, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 5 d., u.s._v._menendez_et_al_indictment.pdf (d3i6fh83elv35t.cloudfront.net); United States Attorney's Office Southern District of New York, „U.S. Senator Robert Menendez, His Wife, And Three New Jersey Businessmen Charged With Bribery Offenses“, <https://www.justice.gov/usao-sdny/pr/us-senator-robert-menendez-his-wife-and-three-new-jersey-businessmen-charged-bribery>.

nusikalstamos veikos padarymo metu: „<...> Šešėlinė rinka yra ekonominė kategorija, į jos rodiklius atsižvelgiama analizuojant rinkos struktūrą, sudarant biudžetą bei nustatant kitus valstybei svarbius ekonominius veiksmus. Dėl to cigarečių „<...>“ šešėlinė rinkos vertė teisme gali būti nustatyta pasitelkiant kompetentingus rinkos tyrimo specialistus. <...> cigarečių „<...>“ realios piniginės vertės nustatymas gali lemti veikos kvalifikavimą.“⁵⁴ Be to, BPK, be specialisto išvados (ekspertizės akto), numatyti ir kitų rūšių įrodymai, kuriais remiantis baudžiamojoje byloje gali būti nustatyta ar patikslinta kyšio vertė, tarp jų – įtariamojo, kaltinamojo, liudytojų parodymai, daiktų apžiūros ir dokumentų duomenys ir kt.⁵⁵

Kaip minėta, kyšis gali būti ir turtinę vertę turinčios paslaugos: pvz., „<...> būdamas valstybės tarnautoju – mero sprendimu paskirtas <...> rajono savivaldybės administracijos direktoriumi <...> tiesiogiai priėmė iš <...> rajono savivaldybės viešojo pirkimo konkursą laimėjusio UAB <...> interesams atstovavusio direktoriaus <...> 13 344 Lt (3864,68 Eur) vertės kyšių paslaugomis ir darbais už įrengtą vandens gręžinį jo sodyboje“⁵⁶ arba valstybės tarnautojui prilygintas asmuo nuteistas už tai, kad „<...> priėmė kyšių statybos darbų paslaugomis <...> trinkelio klojimo darbus, kurių vertė 3188,23 Eur <...> priešgaisrinių tvenkinių valymo darbus, kurių vertė 964,44 Eur <...> melioracijos statinių darbus, kurių vertė 3063,04 Eur“⁵⁷. Šiais ir panašiais atvejais paslaugų kaip kyšio vertė paprastai buvo nustatoma pagal finansinius dokumentus, kurie būdavo įtraukti į tiesiogiai paslaugas suteikusių juridinių asmenų buhalterinę apskaitą. Nesant tokių dokumentų, turėtų būti kitais būdais (tokiais, kaip jau minėtais BPK numatytais tyrimo veiksmais – specialisto (eksperto) paslaugų vertės nustatymo išvada (ekspertizės aktu), proceso dalyvių paaiškinimais ir t. t.) nustatyta reali ir tiksliai paslaugų kaina nusikalstamos veikos padarymo metu.

Šiame – paslaugų kaip kyšio – kontekste svarbu aptarti ir seksualines paslaugas kaip kyšininkavimo, prekybos poveikiu ir papirkimo dalyką, tuo labiau kad Lietuvos teismų praktikoje šis klausimas nebuvo nagrinėtas, nors kitų šalių teismai susiduria su tokios formos korupcija⁵⁸. Intymios paslaugos, kaip aktyvaus ir pasyvaus kyšininkavimo dalykas, priklausomai nuo nusikalstamo konteksto gali turėti ekonominę vertę arba jos neturėti. Lietuvos nepriklausomybės aušroje kai kurie mokslininkai teigė, kad seksualinės paslaugos, kaip asmeninė neturtinė nauda, neturėtų būti pripažįstamos kyšio dalyku ir tik „jeigu suinteresuotas asmuo apmoka už lytines paslaugas, kurias pareigūnui suteikia brangiai apmokamos prostitutės ar prostituojantys vyrai, jos gali būti prilygintos nemokamai suteiktoms

54 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-697/2015.

55 Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. lapkričio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383-483/2015.

56 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-73-942/2017.

57 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-108-628/2019.

58 Užsienio teismų praktikoje tai nėra naujas dalykas. Pavyzdžiui, Singapūro policijos pajėgų seržantas buvo nuteistas 24 mėnesių laisvės atėmimo bausme pagal Korupcijos prevencijos įstatymą, nes kelis kartus priėmė iš moterų seksualines paslaugas kaip kyšių už tai, kad padėtų joms išvengti baudžiamosios atsakomybės policijos atliekamuose ikiteisminiuose tyrimuose. Šaltinis: Singapūro korupcijos tyrimų biuro (angl. *Corrupt Practices Investigation Bureau*) oficialiojoje interneto svetainėje 2020 m. rugsėjo 23 d. paskelbtas straipsnis „Police Officer Sentenced for Corruptly Obtaining Sexual Favours from Female Subjects“, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 29 d., <https://www.cpi.gov.sg/press-room/press-releases/police-officer-sentenced-corruptly-obtaining-sexual-favours-female/>.

mokamoms paslaugoms, tai yra [pripažįstamos] kyšio dalyku⁵⁹. Toks požiūris gana greitai keitėsi, nurodant, kad „kyšiu taip pat turėtų būti laikomas ir lytinis santykiavimas su valstybės tarnautoju ar jam prilygintu asmeniu ar kitoks jo lytinės aistros tenkinimas, jei tai yra atlygis už papirkėjo pageidaujamą valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veikimą ar neveikimą vykdamą įgaliojimus“⁶⁰.

Šiuo metu seksualinių paslaugų, kaip korupcijos fenomeno, tema pasaulyje gan aktuali ir yra tyrinėjama. Mokslinėje literatūroje toks nusikalstamas elgesys kartais įvardijamas kaip su seksualiniu išnaudojimu susijusi korupcija (angl. *corruption involving sexual exploitation*) arba su seksu susijęs kyšininkavimas (angl. *sex-related bribery*), tačiau dažniausiai tai vadinama seksualiniu išnaudojimu arba sekso prievartavimu (angl. *sextortion*).⁶¹ Anot „Transparency International“, *sextortion* yra tuomet, kai turintys tam tikrus įgaliojimus valstybės tarnautojai naudoja šiuos įgaliojimus siekdami seksualiai išnaudoti tuos, kurie tam tikroje situacijoje tampa priklausomi nuo šių tarnautojų dėl jų turimų įgaliojimų ar einamų pareigų. Pateikiami tokie *sextortion* pavyzdžiai: policininkas, reikalaujantis seksualinių paslaugų iš asmens mainais už jo nesulaikymą; teisėjas, priimančias vienai iš šalių palankų sprendimą už seksualines paslaugas; dėstytojas, susitaręs priimti seksualines paslaugas iš studentų už geresnį pažymį, ir t. t.⁶² Tarptautinė moterų teisėjų asociacija (angl. *International Association of Women Judges*) *sextortion* apibrėžia kaip piktnaudžiavimą valdžia, siekiant gauti seksualinės naudos, tai – korupcijos forma, kai kyšio valiuta yra seksas, o ne pinigai⁶³. Iš esmės „pinigų“ ir „seksualinė“ korupcija skiriasi tuo, kad kyšio dalykas pinigai gali būti atskirti nuo kyšį duodančio asmens, o kyšis seksualinėmis paslaugomis yra neatsiejamas nuo kyšį duodančio asmens kūno⁶⁴. Viena vertus, manoma, kad tokiais atvejais turėtų atsakyti tik kyšį priėmęs asmuo, o papirkėjas turėtų būti pripažintas nukentėjusiuoju. Pabrėžiama, kad reikėtų ieškoti teisinių priemonių, kurios apsaugotų asmenį, davusį tokios formos kyšį, nuo baudžiamojo persekiojimo⁶⁵. Kita vertus, kai kurie autoriai teigia, kad už tokias korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, kai kyšio dalykas yra seksualinės paslaugos, turėtų būti baudžiami tiek kyšį priėmęs, tiek jį davęs asmenys, nes tai pažeidžia moralės principus⁶⁶. Grįžtant prie Lietuvos situacijos, pažymėtina, kad teisinėje literatūroje pateikiama siūlymų, kaip spręsti kyšių intymiomis paslaugomis davusio asmens nepatraukimo baudžiamojo atsakomybės klausimą: 1) pareigūno veiksmų pripažinimas

59 Jovaiša, *supra note*, 17: 76.

60 Gavelytė, *supra note*, 16: 89.

61 Aksel Sundström ir Lena Wängnerud, „Sexual forms of corruption and sextortion: How to expand research in a sensitive area“, *QoG Working Paper Series* 10 (2021): 4, https://www.gu.se/sites/default/files/2021-12/2021_10_Sundstrom_Wangnerud.pdf.

62 Feigenblatt, *supra note*, 22: 4.

63 International Bar Association, *Sextortion: A Crime of Corruption and Sexual Exploitation* (London, International Bar Association: 2019): 8.

64 Bjarnegård, *supra note*, 23: 2.

65 Guilherme France, „Criminalising Sextortion: challenges and alternatives“, *Transparency International Anti-Corruption Helpdesk Answer*, 2022 m. birželio 8 d., 9, https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/kproducts/Criminalising-sextortion_final_10.06.2022.pdf.

66 Rasjidi, *supra note*, 21: 16.

tarnybiniu piktnaudžiavimu (BK 228 straipsnis), o ne kyšininkavimu⁶⁷; 2) jei pareigūno veiksmai turi privertimo lytiškai santykiuoti pasinaudojant asmens tarnybiniu priklausomumu sudėties požymių, tokių veiksmų kvalifikavimas kaip privertimo lytiškai santykiuoti (BK 151 straipsnis)⁶⁸. Abiem atvejais seksualines paslaugas suteikęs asmuo būtų netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir turėtų galimybę būti pripažintas nukentėjusiuoju. Manytina, kad seksualinės paslaugos, kurias suteiktų tokias paslaugas už užmokestį nelegaliai teikiantys asmenys, turėtų būti laikomos turtinio pobūdžio kyšiu, kurio piniginę vertę būtų galima apskaičiuoti pagal tokioms paslaugoms būdingus neoficialiosios rinkos įkainius, o seksualinės paslaugos, suteiktos asmens, kuris neužsiima tokia šešėline veikla, turėtų būti laikomos neturtinio pobūdžio kyšiu. Kiekvienu atveju, atsižvelgiant į nusikalstamuose veiksmuose dalyvaujančių asmenų elgesį, turėtų būti sprendžiama, ar baudžiamojon atsakomybėn turėtų būti patraukti abu asmenys (pareigūnas ir kyšio davėjas) kvalifikuojant jų veiksmus kaip kyšininkavimą ir papirkimą, ar tik pareigūnas, traukiant jį atsakomybėn dėl piktnaudžiavimo ar (ir) privertimo lytiškai santykiuoti.

Be to, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad dažnai kyšį bandoma užmaskuoti įvairių formų sutartimis, kurios apsunkina kyšio dydžio (vertės) nustatymą. Pavyzdžiui, asmuo buvo kaltinamas, kad „<...> pareikalavo duoti 5000 Eur dydžio kyšį. Tęsdamas nusikalstamą veiką, siekdamas užmaskuoti kyšį kaip užmokestį už patalpų nuomą <...> atlikus 6 050 Eur su PVM (5 000 Eur be PVM) pavedimą, V. S. užmaskuotai, kaip užmokestį už patalpų nuomą, iš R. K. priėmė 5 000 Eur kyšį.“⁶⁹ Kaip minėta, kyšio vertė apskaičiuojama pagal realią vertę, kurią būtų įgijęs kyšio gavėjas⁷⁰. Todėl aptariamam atveju kaltinamajam inkriminuoto kyšio dydis buvo būtent 5 000 Eur, o ne 6 050 Eur, nes 1 050 Eur PVM buvo sumokėtas į valstybės biudžetą. Kitoje baudžiamojoje byloje kyšis buvo užmaskuotas sudarius netikras reklamos sutartis, pagal kurias buvo apmokėtos viešinimo paslaugos⁷¹. Šioje baudžiamojoje byloje inkriminuoto kyšio suma buvo visa už paslaugas sumokėta suma (su taikomu PVM mokesčiu), nes kyšio gavėjas realiai įgijo būtent tokios vertės paslaugas ir šių paslaugų piniginės išraiška neatsiejama nuo įstatyme numatyto PVM ar kitų papildomų mokesčių. Taip pat garsioje pasaulyje korupcijos byloje *JAV prieš Siemens AG*⁷² buvo nustatyta, kad nuo 2001 m. kovo 12 d. iki maždaug 2007 metų „Siemens AG“ sumokėjo 805 500 000 dolerių vertės kyšių ir dalis jų buvo sumokėta per užmaskuotas konsultavimo sutartis užsienio valstybių tarnautojams.

Visi šie pavyzdžiai patvirtina, kad yra užmaskuotų kyšio perdavimo būdų.

67 Fedosiuk, *supra note*, 18: 84.

68 Abramavičius, *supra note*, 11: 87.

69 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127-303/2023.

70 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 19 d. teismų praktikos byloje dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXII skyrius) apžvalga (I dalis), *supra note*, 34.

71 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168-594/2023.

72 JAV Kolumbijos valstijos teismo 2008 m. gruodžio 15 d. nuosprendžio memorandumas byloje *JAV prieš Siemens AG, Siemens S. A. (Argentina), Siemens Bangladesh LTD ir Siemens S. A. (Venezuela)*, žiūrėta 2024 m. rugsėjo 26 d., Sentencing Memorandum (justice.gov); #08-1105: „Siemens AG and Three Subsidiaries Plead Guilty to Foreign Corrupt Practices Act Violations and Agree to Pay \$450 Million in Combined Criminal Fines“ (2008-12-15), <https://www.justice.gov/archive/opa/pr/2008/December/08-crm-1105.html>.

Nepriklausomai nuo kyšio perdavimo formos, būtina nustatyti realią vertę, kurią būtų įgijęs kyšio gavėjas, todėl šiuo atveju (kai kyšis užmaskuotas sutartimi) svarbus abiejų pusių susitarimo turinys, nes dažniausiai tik iš jo galima tiksliai nustatyti, kokios piniginės vertės kyšis buvo priimtas. Susitarimo dėl kyšio sumos turinys paprastai nustatomas slaptais ikiteisminio tyrimo veiksmais, fiksuojant kaltinamųjų pokalbius, arba patiems kaltinamiesiems apie tai proceso metu teikiant parodymus⁷³. Kita vertus, galimi ir kiti įrodinėjimo būdai⁷⁴.

Vis dėlto praktikoje pasitaiko atvejų, kai kyšio vertė negali būti tiksliai įvardinta konkrečia pinigine išraiška. Pagal teismų praktiką, jei ekonominę vertę turinčio kyšio dydis negali būti tiksliai nustatytas, kaltininkui inkriminuojama atitinkamo BK straipsnio dalis, kurioje numatytas mažiausias kyšio dydis šioje normoje (iki 1 MGL)⁷⁵. LAT baudžiamojoje byloje, kurioje asmuo buvo nuteistas pagal BK 225 straipsnio 4 dalį, pažymėjo: „<...> kyšis turi turėti tam tikrą ekonominę vertę rinkoje, egzistuojančią objektyviai. Kyšį sudaranti nauda paprastai pagerina ją gaunančio asmens turtinę padėtį arba patenkina kitus jo interesus. Šioje konkrečioje byloje nustatytas faktinių aplinkybių kontekstas rodo, kad buvo perduotas turtinis atlygis, tik tiksliai nenustatyta, ar tai buvo piniginė kupiūra, ar kitos formos atlygis (dovanų kuponas ir pan.), bet nustatyta, kad už šį daiktą galima būtų įsigyti alkoholinio gėrimo (pvz. konjako)⁷⁶.“ Teismas šias išvadas grindė per ikiteisminį tyrimą gautais duomenimis – vaizdo ir garso įrašais, kuriuose buvo matyti perduodamas kyšis ir girdimas papirkėjo įvardijimas, kad už duodamą kyšį galima įsigyti prekių. Šiame įraše nebuvo aiškiai matyti, ar perduodama piniginė kupiūra, parduotuvės čekis ar pan., t. y. nebuvo galimybės tiksliai nustatyti kyšio vertės. Vis dėlto pakako įrodymų, patvirtinančių, kad buvo perduotas neteisėtas turtinis atlygis, todėl buvo konstatuota, kad šiuo atveju buvo padarytas baudžiamasis nusižengimas.

Priešingai, kitoje baudžiamojoje byloje LAT, nepakeisdamas apkaltinamojo nuosprendžio pagal BK 227 straipsnio 2 dalį, išaiškino: „<...> esant neišskumų dėl siūlyto kyšio vertės, kvalifikuojant veiką yra taikytina BK 227 straipsnio 4 dalis, tačiau <...> ši praktika taikoma tais atvejais, kai iš bylos aplinkybių galima spręsti, jog kyšis nesiekia didesnės nei 1 MGL pinigų sumos, arba tokia galimybė lieka nepaneigta <...> nustatant siūlomo kyšio dydį turi būti atsižvelgta ir į situacijos kontekstą; bylos aplinkybės gali neabejotinai rodyti, jog siūlomas aiškiai didesnis nei 1 MGL vertės kyšis, nors jo dydis tiksliai ir neįvardijamas. Tokia išvada turi būti motyvuota ir padaryta laikantis principo, kad visos iškilusios abejonės turi būti vertinamos kaltinamojo naudai. Nagrinėjamu atveju <...> Siekdamas išvengti

73 Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-40/307/2023; Vilniaus apygardos teismo 2024 m. birželio 20 d. nuosprendis Nr. 1-134-957/2024.

74 Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-39-487/2022, kuriame, nagrinėjant bylą dėl kyšininkavimo ir kitų nusikaltimų, kai kyšiai buvo perduodami per užmaskuotas civilines sutartis, įrodymais pripažintos atliekant procesinius veiksmus kaltinamųjų kompiuteriuose rastos „Excel“ lentelės su duomenimis apie kyšių sumas.

75 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 19 d. teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXII skyrius) apžvalga (I dalis), *supra* note, 34.

76 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-942/2022.

didesnės nei 1 milijono pinigų sumos paėmimo, jis pasiūlė policijos pareigūnams rastus pinigus pasidalyti <...> Akivaizdu, kad <...> mažesnės nei 50 Eur sumos siūlymas aiškiai neatitiktų nuteistojo išsakymo pasiūlymo pasidalyti didesnę nei 1 milijono pinigų sumą prasmės, o atsižvelgiant į didelį rastų pinigų kiekį, akivaizdžiai prieštarautų ir situacijos kontekstui. Be to, kratos metu paimtų grynųjų pinigų – 1 030 000 Eur – sumą sudarė 100, 200 ir 500 Eur nominalo kupiūros, mažesnio nominalo kupiūrų nebuvo. <...> versija, kad nuteistasis siūlė policijos pareigūnams mažesnės nei 50 Eur vertės kyšį, teismų paneigta. Tuo tarpu teismai, pagal byloje esamus įrodymus nesant galimybės nustatyti konkretaus siūlomo kyšio dydžio, nusprendė, kad abejonės – šiuo atveju dėl didesnės nei 250 MGL kyšio vertės, o tai reikštų veikos kvalifikavimą pagal sunkesnę kaltinimą (BK 22 straipsnio 3 dalis) – yra vertinamos kaltinamojo naudai. <...> Iš bylos matyti, kad <...> ši aplinkybė nustatyta pagal mažiausią A. S. rūšyje rastų paslėptų pinigų, kuriuos jis siūlė policijos pareigūnams pasidalyti, kupiūrų nominalą.⁷⁷ Taigi pagal LAT teisės aiškinimo taisykles, nenustačius tikslios kyšio sumos, kaltininkui turėtų būti inkriminuota lengviausia įstatyme numatyta nusikalstama veika – mažiausia numatyta kyšio suma – iki 1 MGL (50 Eur). Kita vertus, nustačius aplinkybes, patvirtinančias, kad kyšio suma didesnė nei 50 Eur, nusikalstama veika turėtų būti kvalifikuojama pagal kitas straipsnio dalis (kuriose numatyta didesnė nei 1 MGL kyšio suma).

Baigiant šį straipsnio skyrį aptariamas virtualiųjų valiutų (arba kitaip – kriptovaliutų) kaip kyšio klausimas. Nors Lietuvoje teismų praktikos pavyzdžių dėl korupcinių nusikalstamų veikų, kuriuose kyšis būtų kriptovaliutos, dar nėra, neabejotina, kad netrukus teismuose gali būti nagrinėjamos ir tokio pobūdžio nusikalstamos veikos. Kriptovaliuta yra virtuali mainų priemonė, kuri egzistuoja tik elektroninėje erdvėje ir neturi fizinio pavidalo kaip piniginė moneta ar kupiūra⁷⁸. Ji gali būti naudojama ne tik nusikalstamoms veikoms elektroninėje erdvėje atlikti, bet ir kitų rūšių nusikalstamose veikose, apimančiose piniginės vertės judėjimą, tokiose kaip pinigų plovimas, finansinių sankcijų vengimas, korupciniai nusikaltimai ir t. t.⁷⁹ Taigi, kaip turėtų būti nustatoma kyšio, kuris duodamas kriptovaliuta, vertė?

Virtualiosios valiutos pasižymi dideliu vertės kintamumu. Šiuo metu virtualiųjų valiutų yra apie 10 000 ir jų skaičius nuolatos auga⁸⁰. Šiame straipsnyje nagrinėjama tik pirmoji, didžiausios kapitalizacijos virtualioji valiuta – bitkoinas. Straipsnio rengimo metu (2024 m. spalio 21 d.) vieno bitkoino vertė siekė apie 64 000 Eur, prieš devynis mėnesius – 39 000 Eur, o prieš metus – 28 000 Eur⁸¹. Išnagrinėkime hipotetinę situaciją: asmenys 2023 m. spalio mėnesį susitarė dėl 0,25 bitkoino kyšio (susitarimas būtent dėl bitkoino vienetų, o ne dėl piniginio ekvivalento), tačiau kyšį perdavė 2024 m. spalio 21 d. Kokia pinigine

77 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. balandžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-511/2022.

78 Renee Choo, „Bitcoin's impacts on climate and the environment“, *Columbia Climate School*, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 30 d., <https://news.climate.columbia.edu/2021/09/20/bitcoins-impacts-on-climate-and-the-environment/>

79 Elsayed, *supra note*, 26: 8.

80 „Coin Market Cap“, žiūrėta 2024 m. spalio 21 d., <https://coinmarketcap.com/>.

81 *Ibid.*

suma tokiu atveju turėtų būti įvertintas kyšis ir pagal kokias atitinkamų BK straipsnių dalis kvalifikuojami kaltininkų veiksmai? Nusikalstamo susitarimo metu 0,25 bitkoino vertė buvo apie 7000 Eur (tai atitinka BK 225 straipsnio 1 arba 2 dalį, 226 straipsnio 1 arba 2 dalį, 227 straipsnio 1 arba 2 dalį), o bitkoino perdavimo metu – apie 16 000 Eur (tai atitinka BK 225 straipsnio 3 dalį, 226 straipsnio 2 arba 3 dalį, 227 straipsnio 3 dalį). Taigi nusikalstamo susitarimo metu asmenų veiksmai kvalifikuotini kaip lengvesnis nusikaltimas, o bitkoino dalies perdavimo metu – jau kaip sunkus nusikaltimas. Diskutuotina, ar šiuo atveju galima remtis teisės aiškinimo taisykle, pagal kurią kyšio vertė nustatoma pagal tą, kurios siekė kyšio gavėjas⁸², nes kyšio gavėjas siekė būtent 0,25 bitkoino, nepriklausomai nuo tuometės jo piniginės vertės. Žinoma, galima ir atvirkštinė situacija, kai nusikalstamo susitarimo metu virtualios valiutos vertė viršija 250 MGL (12 500 Eur), o kyšio perdavimo metu nesiekia 250 MGL. Tokiu atveju, manytina, reikėtų remtis *in dubio pro reo* principu ir visas abejones aiškinti kaltinamojo naudai. Taigi turėtų būti kvalifikuojama lengvesnė iš nusikalstamų veikų, pripažįstant, kad nusikaltimo padarymo metu virtualiosios valiutos vertė buvo mažesnė nei 250 MGL (12 500 Eur). Žinoma, galima kelti klausimą, ar kyšio ėmėjas tokioje situacijoje gali veikti tiesiogine neapibrėžta tyčia (arba netiesiogine tyčia, jei pripažintume tokios kaltės formos galimybę formaliose nusikalstamų veikų sudėtyse) susitardamas ir priimdamas kyšį virtualiąja valiuta ir nesigilindamas į jos vertę. Tiesioginės neapibrėžtos tyčios klausimas dėl korupcinių nusikaltimų buvo sprendžiamas LAT praktikoje tik kelis kartus⁸³, tačiau šiais atvejais LAT priėmė sprendimą, kad buvo veikama tiesiogine tyčia, o netiesioginės tyčios galimybė šiuo atveju yra teoriniai svarstymai (LAT praktikos dėl netiesiogine tyčia padarytų nusikaltimų, numatytų BK 225–227 straipsniuose, apskritai nėra). Taigi gilesnis šio klausimo teorinis nagrinėjimas lieka tolesnei mokslinei diskusijai.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta šiame straipsnio skyriuje, pažymėtina, kad kyšininkavimo, prekybos poveikiu ir papirkimo dalykas kyšis gali būti įvairių formų. Kyšio piniginė vertė tiesiogiai daro įtaką atsakomybės sunkumui, todėl kiekvienoje baudžiamojoje byloje būtina nustatyti kyšio vertę. Skirtingų formų kyšio vertės įrodinėjimas pasižymi tam tikra specifika. Viena vertus, nei teisės aktuose, nei LAT jurisprudencijoje nėra nustatytos specialios kyšio vertės įrodinėjimo taisyklės ir jo piniginė vertė gali būti įrodinėjama visomis teisėtomis priemonėmis. Kita vertus, galima teigti, kad LAT jurisprudencijoje yra suformuluotos tam tikros teisės aiškinimo taisyklės dėl kyšio vertės įrodinėjimo (pavyzdžiui, jeigu kyšio vertei nustatyti reikia specialių žinių, tai pavedama atlikti specialistui arba ekspertui; nenustačius tikslios kyšio vertės laikoma, kad kyšio dydis yra iki 50 Eur (1 MGL), ir t. t.). Šios taisyklės leidžia veiksmingai spręsti teisės taikymo problemas dėl analizuojamų nusikalstamų veikų. Nesant teisės aiškinimo taisyklių dėl atskirų kyšio dalyko (pavyzdžiui, seksualinės paslaugos ar virtualioji valiuta) formų, jų vertės nustatymo, telieka teoriniai, moksliniai pasiūlymai, kaip tokiais atvejais galėtų būti traktuojama kyšio vertė ir atitinkamai kvalifikuojama pati nusikalstama veika.

82 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168-594/2023.

83 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-74-594/2024; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. balandžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-120-489/2016.

2. Kyšis ar dovana?

Ieškant atsakymo į klausimą, kur yra riba tarp kyšio ir dovanos, kai kurie autoriai, siūlo dovaną ir kyšį apibrėžti ne aiškiais universaliais požymiais, o kiekvienu atskiru atveju vertinti šias kategorijas iš vietinių žmonių perspektyvos: dovana ir kyšiu pripažįstama tai, ką vietos gyventojai apibrėžia šiomis kategorijomis⁸⁴. Taigi dovana pirmiausia yra socialinė kategorija, socialinio elgesio dalis, o kiekvienoje visuomenėje socialinis elgesys skiriasi. Teisės priemonėmis ne visada pavyksta sureguliuoti kiekvienos visuomenės socialinio elgesio principus. Kalbant apie dovanos ir kyšio skirtį, teisinės ir socialinės taisyklės ne visais aspektais sutampa. Tai, ką vietos gyventojai laiko įprastine bendruomenės praktika, stebėtojai iš šalies gali pasirodyti kaip tam tikri nepriimtini, korupciniai santykiai⁸⁵.

E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė⁸⁶ išskyrė keturis svarbiausius kyšio ir dovanos atskyrimo socialinius kriterijus:

1. Atsilyginimo konkretumas. Kyšį duodantis asmuo laukia konkretaus ir paprastai greito neformalaus su pareigų vykdymu susijusio rezultato iš kitos santykio šalies – valstybės tarnautojo (ar jam prilyginto asmens). Dovanojimo atveju dažniausiai nėra pareigos atsilyginti, o jeigu ir atsiranda santykis ir įsipareigojimas atsilyginti ateityje, jis yra mažai konkretizuotas.
2. Socialiai teisingos tvarkos iškreipimas. Tam tikrais atvejais duodant kyšį viena santykių dalyvių pusė lobsta kitų skurdinimo sąskaita. Dovanos teikimo atveju paprastai dovanotojas parenka dovaną pagal savo finansines galimybes.
3. Žalos atsiradimas. Dėl korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos padarymo atsiranda žala arba žalos atsiradimo grėsmė. Pažymėtina, kad žala gali būti nebūtinai finansinė. Ji gali būti įvairaus pobūdžio ir dydžio, pavyzdžiui reputacinė, pasitikėjimo ir t. t. Taip pat žala turėtų būti suprantama kaip kylanti tiek tiesiogiai (pavyzdžiui, kitas asmuo permoka už tam tikras prekes ir paslaugas; suteikiamos nekokybiškos sveikatos priežiūros paslaugos ir t. t.), tiek netiesiogiai (pavyzdžiui, dėl neteisėtai per didelės kainos nuperkama nepakankamai gaisro gesinimo įrangos, dėl to kyla grėsmė, kad bus nepakankamai efektyviai valdomi gaisrai, ir pan.). Anot LAT, taip korupcinėmis nusikalstamomis veikomis yra „pažeidžiami valstybės tarnybos principai, normali valstybės institucijų veikla, jų ir apskritai valstybės tarnybos autoritetas, viešieji interesai“⁸⁷.
4. Slaptumo elementas. Korupcinės nusikalstamos veikos yra smerkiamos, todėl paprastai vykdomos slapta, kad apie tai nesužinotų kiti asmenys. Dovanos yra pozityvus ir visuomenėje pageidautinas fenomenas, todėl jos paprastai teikiamos atvirai⁸⁸.

84 Davide Torsello ir Bertrand Venard, „The Anthropology of Corruption“, *Journal of Management Inquiry* 25, 1 (2015): 35.

85 Kavoliūnaitė-Ragauskienė, *supra note*, 19: 14.

86 *Ibid.*, 20–24.

87 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 19 d. teismų praktikos byloje dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXII skyrius) apžvalga (I dalis), *supra note*, 34.

88 Kavoliūnaitė-Ragauskienė, *supra note*, 19: 20–24.

Teisiniuose santykiuose dovanojimas laikomas neatlygintinu veiksmu ir yra reguliuojamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁸⁹ (toliau – CK) normomis. Taigi dovanojimo santykiai tarp privačių asmenų yra leidžiami ir reglamentuoti.

2006 m. LAT išaiškino, kad BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijose nevartojamas terminas „dovana“, o vartojamas terminas „kyšis“. Kyšis nuo dovanos iš esmės skiriasi tuo, kad kyšis yra susitarimo tarp dviejų pusių dėl tam tikrų veiksmų atlikimo rezultatas, o dovana duodama nesant susitarimo dėl valstybės tarnautojo tam tikrų veiksmų atlikimo ar neatlikimo. Visgi kyšį ir dovaną sieja tai, kad abu duodami ar imami ne šiaip sau, o už davėjo pageidaujamą valstybės tarnautojo elgesį, kuris gali pasireikšti teisėtu ar neteisėtu veikimu ar neveikimu vykdamas įgaliojimus. Taigi pagal įstatymą baudžiamąją atsakomybę lemia ne susitarimo tarp kaltininkų buvimas ar nebuvimas, o veikos padarymo motyvas, t. y. už ką duodamos ar imamos materialinės vertybės ar pinigai (kyšis)⁹⁰. Visgi 2021 m. LAT nurodė, kad kyšininkavimo motyvas nėra būtinas šios nusikalstamos veikos sudėties požymis ir neturi reikšmės jos kvalifikavimui⁹¹. Manytina, kad tokie aiškinimai vis dėlto nenurodo aiškių kyšio ir dovanos atskyrimo kriterijų.

Teismų praktikos pavyzdžių analizė rodo, kad kiekvienoje konkrečioje byloje yra priimami sprendimai *ad hoc*, sprendžiant, ar duotas atlygis yra kyšis, ar dovana, o kartu sprendžiamas ir baudžiamosios atsakomybės klausimas.

Teismų praktikos pavyzdžių, kuriuose atlygis valstybės tarnautojui įvertinamas ne kaip kyšis, o kaip dovana, nėra gausu. LAT yra konstatavęs, kad neoficialūs simboliniai atsiskaitymai – priešinga teisei veika. Tiek kyšis, tiek dovana papirkėjo požiūriu gali būti įrankis pasiekti savo tikslų – atitinkamo paperkamo asmens veikimo ar neveikimo. Įstatymų leidėjas nepateikia dovanos sampratos baudžiamosios teisės prasme. Kyšio priėmimas daro įtaką kaltininko veiksams, tačiau kiekvienu atveju būtina nustatyti, kad tam tikrų turtinių gėrybių (pavyzdžiui, saldinių ir gėrimų) priėmimas kaltininko yra suprantamas kaip atlygis jam. Nors kasacinio teismo praktikoje konstatuota, kad neturi teisinės reikšmės, ar kyšis priimamas (žadamas priimti, reikalaujamas, provokuojamas) prieš ar po pageidaujamo tarnybinio veikimo ar neveikimo (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-148-788/2017), svarbu nustatyti, kad kaltininkas vykdydamas savo tarnybines funkcijas supranta, kad už veikimą (neveikimą) jam bus atsilyginta⁹².

Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje buvo nustatyta, kad nuteistieji (pagal BK 225 straipsnio 1 dalį) priimdami saldinius ir gėrimą iš privataus asmens galimai elgėsi netinkamai Valstybės tarnybos įstatymo požiūriu, tačiau tai nereiškia, kad jie turėjo būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Anot teismo, nors nuteistieji priėmė saldinius ir gėrimus, tačiau nesuprato ir neturėjo suprasti, kad tokiu būdu jiems yra atsilyginama už tinkamą

89 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. VIII-1864.

90 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-195/2006.

91 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 19 d. teismų praktikos bylose dėl nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams (BK XXXII skyrius) apžvalga (I dalis), *supra note*, 34.

92 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 3 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-221-942/2020.

tarnybinių funkcijų atlikimą. Byloje nebuvo nustatyta, kad kuris nors iš nuteistųjų, vykdydamas tarnybines pareigas, veikų saldainius ir gėrimus davusio asmens interesais, ją išskirtų iš kitų besikreipiančiųjų asmenų rato. Pateikti prašymai buvo nagrinėjami bendra tvarka, laikantis nustatytų terminų ir nė vienam iš nuteistųjų nežinant, kad jiems ateityje bus įteikti saldainiai ir gėrimas. Taigi buvo įrodyta, kad nė vienas iš nuteistųjų neturėjo tyčios elgtis neteisėtai ir priimti kyšių⁹³.

Kitoje LAT byloje trys nuteistieji pagal BK 227 straipsnio 1 dalį buvo kaltinti už tai, kad veikdami bendrininkų grupe davė bendros 1695,59 Eur vertės kyšių (keturis dovanų maišelius, kuriuose buvo bendros 195,59 Eur vertės maisto produktų ir alkoholinių gėrimų, o trijuose iš jų – vokai su grynaisiais pinigais, 500 Eur kiekviename) valstybės tarnautojams prilygintiems asmenims. Teismas pažymėjo, kad gryniesiems pinigais – 500 Eur, įdėti į kiekvieną iš dovanų krepšelių, neabejotinai pripažintini kyšiu, duotu siekiant šiuos valstybės tarnautojams prilygintus asmenis neteisėtai paveikti, tačiau nesutiko su išvada, kad dovanų krepšeliuose buvę bendros 195,59 Eur vertės maisto produktai ir alkoholiniai gėrimai taip pat laikytini kyšio dalyku nagrinėjamos bylos kontekste. Anot teismo, reprezentacinių, verslo dovanų teikimas švenčių ar kitomis progomis yra įprasta praktika, verslo etiketas, kurio laikosi įvairūs verslo subjektai. Tokios praktikos kriminalizavimas neatitinka BK 227 straipsnio paskirties ir ją iškreipia. Kiekvienu atveju sprendžiant, ar konkretus atlygis laikytinas verslo, reprezentacine dovana, ar kyšio dalyku, vertinami teismų praktikoje suformuluoti kriterijai, t. y. ar konkrečiu atlygiu siekiama neteisėtai paveikti valstybės tarnautojus arba jiems prilygintus asmenis. Šioje byloje teismas konstatavo, kad reprezentacinių dovanų dovanojimas verslo partneriams švenčių (Kalėdų) proga buvo įprasta praktika; dovanų rinkiniai buvo teikiami įvairiems subjektams, todėl įteiktuose dovanų krepšeliuose buvę maisto produktai ir alkoholiniai gėrimai neatitinka kyšio, kaip BK 227 straipsnio 1 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos, dalyko.⁹⁴

Dar vienoje byloje apeliacinės instancijos teismo išteisintas valstybės tarnautojas buvo kaltinamas pagal BK 225 straipsnio 2 dalį, nes priėmė 200 nominalo (200 litų vertės) kuponą, kuriais už paslaugas galima atsiskaityti viešbučių komplekse, už tai, kad nefiksuotų pažeidimų ir pasirašytų statinio pripažinimo tinkamu naudoti aktą. Teismas pažymėjo, kad valstybės tarnautoją ir kuponą perdavusį asmenį sieja draugiški (bičiuliški) santykiai, todėl logiška, kad kuponai, kurie skirti tiesiog rinkodarai, buvo perduoti kaip dovana, o valstybės tarnautojas nesuprato kuponų materialinės vertės ir paskirties. Teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad kaltinamasis pats savo iniciatyva tuometiniam savo pavaldiniui parodė byloje minimus kuponus teigdamas, kad juos galima „prabaliavoti“, o tai tik patvirtina išvadą, jog sąžiningai buvo tikima gavus kuponą kaip dovana, o ne atlygį už kažką neteisėto. Jeigu minėti kuponai būtų priimti kaip kyšis dėl einamų pareigų, apeliacinės instancijos teismo nuomone, kaltinamasis tikrai nebūtų jų demonstravęs savo pavaldiniui, nes tai prieštarauja elementariems logikos dėsniams. Teismas nematė pagrindo teigti, kad

93 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 3 d. kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-221-942/2020.

94 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-74-594/2024.

išteisintajam padovanoti kuponai būtų kaip nors konkrečiai susiję su jo tarnybine veikla ir jo kaip valstybės tarnautojo statusu, taip pat nebuvo patenkinti ir nežadėta ateityje patenkinti jokių prašymų, todėl, įvertinus visas byloje ištirtas aplinkybes, kaltinamasis buvo išteisintas⁹⁵.

Gerokai gausesni teismų praktikos pavyzdžiai, kuriuose vadinamosios dovanos buvo pripažintos kyšiais. Lietuvos teismų praktikoje, nustačius, kad tam tikras atlygis yra kyšis, paprastai neanalizuojama „dovanos“ samprata, neargumentuojama, kaip kaltinamieji įvardijo kyšį, neišskiriami kyšio ir „dovanos“ skirtumai. Tais atvejais, kai nustatoma, kad atlygis duotas (siūlytas, žadėtas, susitartas duoti) ar priimtas (žadėtas, susitartas priimti, reikalaujamas, provokuojamas) už pageidaujamą valstybės tarnautojo (ar jam prilyginto asmens) veikimą (neveikimą) vykdant įgaliojimus, toks atlygis laikomas kyšiu nepaisant to, kad kaltininkai jį įvardijo kaip dovaną. Pavyzdžiui, putojantis vynas, tortas ir saldinių rinkinys, kurių bendra vertė – 44,79 Eur, perduoti Užimtumo tarnybos darbuotojai už konsultacijas, buvo pripažinti kyšiu, o ne dovana⁹⁶; kyšiu buvo pripažintas 5175 Eur vertės rankinis laikrodis už darbų priėmimą pagal statybos rangos sutartis⁹⁷; už maisto produktų patikrinimo atlikimą gautos sultys ir alus, nors kaltininkų įvardyti kaip dovana, taip pat buvo laikomi kyšiu⁹⁸; butelis brendžio, duotas už tai, kad inspektorius nesurašytų administracinio teisės nusižengimo protokolo, laikytinas kyšiu, o ne dovana⁹⁹; kvėpalai, kurių vertė didesnė nei 50 Eur, ir nenustatytos vertės kvėpalai, įteikti teisėjui už palankų civilinės bylos išnagrinėjimą, taip pat buvo pripažinti kyšiu, o ne „teisėta dovana“¹⁰⁰, ir t. t. Be to, akcentuotina, kad Lietuvos teismų praktikoje piniginis atlygis (piniginės „dovanos“) paprastai visuomet pripažįstamas (-os) kyšiu¹⁰¹.

Nagrinėjant užsienio valstybių teismų praktiką būtina paminėti visai neseniai priimtą ir prieštaringai vertinamą JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimą, kuriuo teismas išteisino (sprendimu trys teisėjai prieš šešis) Portago miestelio (Indianos valstija) merą Jamesą Snyderį dėl 13 000 JAV dolerių piniginio atlygio paėmimo iš sunkvežimius pardavinėjančios įmonės už tai, kad Portago miestelio administracija sudarė daugiau nei vieno milijono dolerių vertės sutartis dėl šiukšlių išvežimo sunkvežimių įsigijimo¹⁰². Teismas savo sprendime aiškindamas skirtumą tarp kyšio ir padėkos (dovanos) nurodė, kad kyšis yra tuomet, kai pareigūnas susitaria priimti ir (ar) priima kyšį prieš papirkėjo pageidaujamą sprendimo priėmimą, o padėka (dovana), kuri neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, yra tuomet, kai duodama iš anksto nesusitarus dėl tokio tarnautojo sprendimo ir po jo priėmimo, todėl toks atlygis nesiejamas su tarnautojo pareigomis. Šiuo sprendimu buvo pakeista ilgametė JAV jurisprudencija, kurioje buvo suformuotas *quid pro quo* principas, reiškiantis, kad,

95 Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. rugsėjo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-740-462/2011.

96 Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-2787-1170/2022.

97 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. vasario 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-30-689/2021.

98 Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. gruodžio 27 d. teismo baudžiamasis įsakymas Nr. 1-150-417/2017.

99 Panevėžio apygardos teismo 2018 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122-531/2018.

100 Vilniaus apygardos teismo 2021 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-371-932/2021.

101 Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo 2017 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-35-593/2017.

102 JAV Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 26 d. sprendimas *Snyder prieš JAV*, Nr. 23-108.

nepriklausomai nuo perduodamo atlygio valstybės tarnautojui laiko (kada) ir formos (nepriklausomai nuo to, ar atlygis pavadinamas dovana, ar kitokiu atsidėkojimu), toks atlygis laikomas nusikalstamu, jeigu už tai tarnautojas susitarė atlikti ar atliko papirkėjo pageidaujamus veiksmus¹⁰³.

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės tarnautojams teikiamos „dovanos“ dažniau pripažįstamos kyšiu nei dovana. Teismų sprendimai dovanas nepripažinti nusikalstamu atlygiu, jų nesusieti su valstybės tarnautojų atliekamomis pareigomis paprastai argumentuojami tuo, kad asmenų veiksmuose nebuvo tyčios priimti ar duoti kyšį už tarnybinių pareigų atlikimą, o dovanos buvo duotos (priimtose) kaip reprezentacinės ar dėl draugiškų santykių arba, nors galimai ir pažeidžiant Valstybės tarnybos įstatymo nuostatas, tačiau ne už valstybės tarnautojų sprendimus ar palankumą. Nors, anot LAT, motyvas nėra būtinas korupcinių nusikalstamų veikų sudėties požymis, tačiau iš teismų praktikos pavyzdžių matyti, kad būtent nusikalstamos veikos motyvo požymis buvo pagrindinis kriterijus, padėjęs atskirti dovaną nuo kyšio, t. y. už ką buvo duodamos ar imamos materialinės vertybės.

Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba (toliau – STT) savo pozicijoje dėl kyšio ir dovanos skirtumų siūlo atsakyti į klausimą – už ką priimame ar teikiame „dovaną“. Jei ko nors tikimasi ir „dovana“ teikiama už atliktus, atliekamus ar dar tik būsimus veiksmus – tai jau ne dovana, o neteisėtas atlygis, kuris užtraukia baudžiamąją atsakomybę tiek duodančiajam, tiek priimančiajam¹⁰⁴. Galima teigti, kad STT požiūris iš esmės sutampa su jurisprudencijoje pateiktais aiškinimais.

Analizuojant dovanų valstybės tarnyboje priėmimo teisinį reguliavimą, svarbu pažymėti, jog Valstybės tarnybos įstatyme ir Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme¹⁰⁵ nustatyta bendra taisyklė, kad asmuo, dirbantis valstybinėje tarnyboje, negali priimti dovanų ar paslaugų arba jas teikti, jeigu tai gali sukelti viešųjų ir privačių interesų konfliktą. Kita vertus, pastarajame įstatyme numatytos išimtys – toks apribojimas netaikomas asmenims, gavusiems dovanų ar paslaugų pagal tarptautinį protokolą ar tradicijas, kurios įprastai yra susijusios su asmens, dirbančio valstybinėje tarnyboje, pareigomis, taip pat reprezentacijai skirtoms dovanoms (valstybės, įstaigos ir kitokia simbolika, kalendoriai, knygos ir kitokie informacinio pobūdžio spaudiniai), kurių vertė neviršija 150 Eur. Tad pagal šias įstatyme įtvirtintas taisykles gauta dovana, net jei ji susijusi su asmens pareigomis, laikoma teisėta. Atkreiptinas dėmesys, kad jeigu dovanos vertė neviršija 150 Eur, ją gali pasilikti pats asmuo, kuriam ji teikiama, o jei dovanos vertė viršija šią sumą – ji laikoma valstybės ar savivaldybės nuosavybe¹⁰⁶. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse taip pat yra nustatytas draudimas priimti dovanas: „Draudžiama priimti dovanas

103 Medrith Lee Hager, „The Hobbs Act: Maintaining the Distinction between a Bribe and a Gift“, *Kentucky Law Journal* 83, 1 (1994): 197–228.

104 „STT komentaras: kuo skiriasi dovanos ir kyšiai?“, *Delfi žinios*, 2020 m. gruodžio 19 d. <https://www.delfi.lt/news/daily/law/stt-komentaras-kuo-skiriasi-dovanos-ir-kysiai-86039749>.

105 Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas, *Valstybės žinios*, 1997, Nr. VIII-371; Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. VIII-1316.

106 Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas, *supra note*, 103: 13 straipsnis.

politikams, valstybės ir savivaldybių pareigūnams ir kitokiems valstybės tarnautojams ir jų artimiesiems giminaičiams, kai tai susiję su politiko, pareigūno ar valstybės tarnautojo tarnybine padėtimi ar tarnybinėmis pareigomis.¹⁰⁷ Verta paminėti, kad iki 2006 m. liepos 14 d. galiojusioje CK redakcijoje buvo leidžiama priimti simbolines dovanas, kurių vertė neviršija vieno minimalaus gyvenimo lygio dydžio sumos (tuo metu – 125 litai), sveikatos priežiūros, gydymo ar globos (rūpybos) institucijų vadovams ir kitiems darbuotojams iš asmenų, kurie šiose institucijose gydomi ar išlaikomi, bei jų artimųjų giminaičių. Taigi šiuo metu pagal Lietuvos Respublikos įstatymus draudžiama valstybės tarnyboje priimti dovanas, susijusias su einamomis pareigomis, išskyrus pirma minėtas išimtis.

Apibendrinant galima teigti, kad, remiantis galiojančiais teisės aktais, tam, kad dovana nebūtų laikoma kyšiu, pirma, turi būti atskirta, ar dovanojama dėl asmeninio, ar tarnybinio santykio; antra, remiantis Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 13 straipsnio nuostatomis, turi būti įvertinta, ar dėl tarnautojo einamų pareigų teikiama dovana dovanojama pagal tradiciją, ar iš savanaudiškų paskatų¹⁰⁸. Nors pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą galima įžvelgti tam tikrą neformalių mainų įteisinimą visuomenėje, tačiau teisėsaugos ir teismų praktikoje laikomasi pozicijos (išskyrus šiame darbe paminėtas teismų praktikos išimtis), kad dovanos viešojo sektoriaus darbuotojams yra netoleruotinos ir nusikalstamos – prilyginamos kyšiui, nepaisant jų įvardijimo, vertės, teikimo ir gavimo momentų.

Kita vertus, kaip minėta, teisinės ir socialinės normos nebūtinai visada sutampa. Keitimasis dovanomis yra dalis įprastų socialinių santykių, o teisės priemonėmis kartais neįmanoma sureguliuoti visų visuomenės socialinio elgesio principų. Pritartina, kad pernelyg griežtų taisyklių taikymas, ypač kai tai susiję su kultūriškai nusistovėjusiais bendruomeniškais santykiais, kur neformalus mainai yra reikšmingi tiek statuso įtvirtinimui, tiek ryšių tarp bendruomenės narių stiprinimui, gali lemti bendruomenės narių ar visuomenės narių susvetimėjimą. Kai teisiškai nebelieka erdvės „elementariam žmogiškumui“, tikėtina, žmonės patiria ir blogą savijautą, įgyja psichologinių problemų dėl socialinių ryšių nutrūkimo ir vienišumo¹⁰⁹. Atsižvelgiant į gan griežtą reglamentavimą ir teisėsaugos institucijų požiūrį, paliekamas atviras klausimas, kaip teisiškai teisingai įvertinti ugniagesiams perduotą šeiminkų iškeptą pyragą už tai, kad buvo operatyviai sureaguota į įvykį ir greitai užgesintas name kilęs gaisras¹¹⁰. Todėl šioje situacijoje verta atkreipti dėmesį į kai kurių autorių siūlymą vietoj baudžiamosios atsakomybės už duotą ar paimtą simbolinės vertės kyšį (iki 50 Eur) dėl teisėto veikimo vykdant įgaliojimus taikyti civilinę, administracinę ar drausminę atsakomybę ir skatinti teisiškai gilesnę diskusiją šiuo klausimu¹¹¹.

107 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas, *supra note*, 87: 6.470 straipsnio 5 dalis.

108 Kavoliūnaitė-Ragauskienė, *supra note*, 19: 34.

109 *Ibid.*, 37.

110 „Vilniuje degė JAV ambasados vadovo namas, šeiminkė gelbėtojams atsilygino pyragu“, *15min naujienos*, 2019 m. gruodžio 9 d. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nusikaltimaiirnelaimes/vilniuje-dege-jav-ambasados-vadovo-namas-seimininke-gelbetojams-atsilygino-pyragu-59-1244064>.

111 Vasiliauskaitė, *supra note*, 20: 83.

Išvados ir rekomendacijos

1. Kyšio piniginė vertė tiesiogiai daro įtaką kaltininko atsakomybės sunkumui, todėl kiekvienoje baudžiamojoje byloje, nepriklausomai nuo kyšio formos (gryniesi pinigai, legalioje ir nelegalioje apyvartoje esantys daiktai ir paslaugos, virtualiosios valiutos ir t. t.; taip pat kyšiai, užmaskuoti įvairaus pobūdžio tikromis ir netikromis civilinėmis sutartimis), būtina nustatyti kyšio vertę. Tai nustatoma išsiaiškinant kyšio vertę pinigais (kainą) nusikalstamos veikos padarymo metu.
2. Nei teisės aktuose, nei LAT jurisprudencijoje nėra nustatyta specialių kyšio vertės įrodinėjimo taisyklių ir jo piniginė vertė gali būti įrodinėjama visomis teisėtomis priemonėmis – pagal bendrąsias įrodinėjimo taisykles. Kita vertus, LAT jurisprudencijoje yra pateikiama tam tikrų paaiškinimų dėl kyšio vertės įrodinėjimo, pavyzdžiui:
 - Jei kyšio vertei nustatyti reikia specialių žinių, tai pavedama atlikti specialistui arba, esant būtinybei, skiriama ekspertizė.
 - Jei kyšio dalykas (daiktas ar paslauga) įtrauktas į bendrovės buhalterinę apskaitą, paprastai kyšio vertė nustatoma remiantis šiais dokumentais, kurių patikimumas yra patikrintas ir nekelia abejonių.
 - Sudarius apsimestinę paslaugų sutartį tarp kyšio davėjo ir gavėjo, į kyšio piniginę vertę neįskaičiuojami mokesčiai, sumokami valstybei.
 - Tais atvejais, kai kyšio davėjas sumoka kyšio gavėjui už kitų asmenų suteiktas paslaugas, visa suteiktų paslaugų vertė (su mokesčiais, sumokamais valstybei) yra prilyginama kyšio piniginei vertei.
 - Nenustačius tikslios kyšio piniginės vertės sumos, kaltininkui inkriminuojama lengviausia įstatyme numatyta nusikalstama veika: mažiausia numatyta kyšio suma – iki 1 MGL (50 Eur).
 - Nenustačius tikslios kyšio piniginės vertės sumos, tačiau nustačius aplinkybes, patvirtinančias, kad kyšio suma yra didesnė nei 50 Eur, nusikalstama veika kvalifikuojama pagal kitas BK 225–227 straipsnių dalis, kuriose numatyta didesnė nei 1 MGL kyšio suma.
3. Lietuvos jurisprudencijoje nesant teisės aiškinimo taisyklių dėl kyšio, kurio dalykas yra seksualinės paslaugos ar virtualiosios valiutos, vertės nustatymo, remiantis mokslinės doktrinos analize manytina, kad:
 - seksualinės paslaugos, kurias suteiktų tokias paslaugas už užmokestį nelegaliai teikiantys asmenys, turėtų būti laikomos turtinio pobūdžio kyšiu, kurio piniginę vertę būtų galima apskaičiuoti pagal tokioms paslaugoms būdingus neoficialiojoje rinkoje egzistuojančius įkainius, o seksualinės paslaugos, suteiktos asmens, kuris neužsiima tokia šėšeline veikla, turėtų būti laikomos neturtinio pobūdžio kyšiu;
 - virtualiosios valiutos piniginė vertė susitarimo, pažadėjimo, reikalavimo, provokavimo ar pasiūlymo ir kyšio perdavimo ar priėmimo metu gali skirtis, todėl

reikėtų remtis in dubio pro reo principu ir visas abejones aiškinti kaltinamojo naudai, todėl kyšio tikrąją kyšio vertę turėtų būti laikoma vertė, kuri buvo mažiausia nusikalstamos veikos darymo metu.

4. Bendra taisyklė – dovanos viešojo sektoriaus darbuotojams yra netoleruotinos ir nusikalstamos, laikomos kyšiu, nepaisant jų įvardijimo, vertės, teikimo ir gavimo momentų. Nusikalstamos veikos motyvo požymis yra pagrindinis kriterijus, padedantis atskirti dovaną nuo kyšio, t. y. už ką duodamos ar imamos materialinės vertybės.
5. Mažos vertės (iki 50 Eur) kyšis už teisėtą veikimą vykdant įgaliojimus laikomas baudžiamuoju nusižengimu. Vis dėlto atsižvelgiant į šiuolaikinių socialinių santykių kaitą siūloma tęsti teisinės diskusijas dėl tokios veikos dekriminalizavimo ir kitų rūšių atsakomybės taikymo už šią veiką.

THE SUBJECT OF CORRUPTION CRIMES – BRIBE: CERTAIN DEBATABLE/ PROBLEMATIC ISSUES

Justinas Leonavičius

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article analyses the subject matter of corruption offences (bribery, influence peddling, and kickback) - a bribe. A bribe can take various forms, while the correct identification of a bribe determines the application and severity of criminal liability. Therefore, the thesis analyses problematic issues related to the determination of the value of a bribe and delimitation of a bribe from a gift/a gift from a bribe. The author of the article has analysed how the value of a bribe is determined and has found that neither the legal regulation nor the case-law has established any special rules for proving the value of a bribe, and that its monetary value may be proved by all legal means. However, the case-law of the Supreme Court of Lithuania has formulated certain rules of interpretation of the law on the proof of the value of a bribe which allow for an effective solution of the problems of the application of the law in relation to corrupt criminal offences.*

The article also analyses the social and legal differences between a bribe and a gift: a gift is gratuitous and does not involve an official relationship, while a bribe is a reward for an act/omission done, being done or to be done in the future. It concludes that the general rule established by both legislation and case law is that gifts to public sector employees are prohibited and criminalised as bribes, irrespective of their denomination, value, as well as the moments of giving and receiving them.

Keywords: *corruption; bribe, gift; value of bribe; form of bribe.*

Justinas Leonavičius, Mykolas Romeris universiteto Teisės mokyklos Baudžiamosios teisės ir proceso instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamojo proceso teisė, korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos.

Justinas Leonavičius, PhD candidate at the Institute of Criminal Law and Procedure at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: criminal procedure law, corruption crimes.